



Revisiting the Concept of Gender through Psychodrama in University Students*

Simel PARLAK^{a*} (ORCID ID - 0000-0002-8651-2693)

Güliz Gülçin ÇAMAŞ^b (ORCID ID - 0000-0002-6462-1901)

^a Okan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, İstanbul/Türkiye
^b Zeytinburnu İlçe Sağlık Müdürlüğü, İstanbul/Türkiye



Article Info

DOI: 10.14812/cufej.699641

Article history:

Received 06.03.20

Revised 07.02.21

Accepted 19.02.21

Research Article

Keywords:

Gender Equality,
Gender Inequality,
Psychodrama,
Experimental Model,
University Students.

Abstract

The purpose of this study is to raise the awareness among the university students on gender equality/inequality through psychodrama group work. In the study, the effect of psychodrama group work about gender equality on perception and attitude towards gender equality was tested with the one group pretest-posttest experimental model. The study was conducted with 12 volunteer individuals aged 18 years old who did not participate in the gender equality group study. As data collection tools, Perception of Gender Scale (Altınova & Duyan, 2013), socio-demographic information form, a qualitative question and a process analysis conducted after each session were used. Statistical analysis was performed in SPSS 15.0 and it was found that group work with psychodrama method led to a significant increase in the participants' gender perception scores. In the content analysis of the qualitative stage, it is established that the responses of the participants were gathered in equal and not equal themes. In addition to raising awareness of gender roles, the group work motivates the changes these of role patterns.

Üniversite Öğrencilerinde Psikodrama Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Kavramına Yeniden Bakış

Makale Bilgisi

DOI: 10.14812/cufej.699641

Makale Geçmişi:

Geliş 06.03.20

Düzeltilme 07.02.21

Kabul 19.02.21

Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği,
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği,
Psikodrama,
Deneyel Model,
Üniversite Öğrencileri.

Öz

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin psikodrama grup çalışması yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğine/eşitsizliğine ilişkin farkındalıklarını arttırmaktır. Araştırmada toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışmasının, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik algılayış ve tutum üzerindeki etkisi tek grup ön test-son test deneyel modelle test edilmiştir. Çalışma, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik grup çalışmasına katılmamış ve 18 yaşında olan 12 gönüllü bireyle yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (Altınova ve Duyan, 2013), sosyo-demografik bilgi formu, açık uçlu bir soru ve her oturum sonrası yapılan süreç analizleri kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel çözümlenmesi SPSS 15.0 kullanılarak yapılmış ve psikodrama yöntemiyle grup çalışmasının katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı puanlarında anlamlı bir artışa yol açtığı görülmüştür. Açık uçlu soruya ilişkin içerik analizinde katılımcıların yanıtlarının eşit ve eşit değil temalarında toplandığı görülmektedir. Grup çalışmasının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazandırmanın yanı sıra bu rol kalıplarını değiştirme motivasyonu kattığı da görülmektedir.

Introduction

Steps regarding gender equality were taken with the republic period, and following that, although certain progress has been made in education, health, law, social and business life with the struggle of

* Author: simel.parlak@okan.edu.tr

women's movements in the 1980s; it is seen that sufficient sensitivity and progress cannot be achieved. In order to establish gender equality, Turkey has undertaken some national and international legislations (CEDAW, ILO, OECD, OSCE, Cairo and Beijing action plans) and has developed the gender equality national action plan (Prime Ministry Directorate General on the Status of Women, 2008). Considering these studies, it is seen that the laws and action plans on gender equality do not have a sufficient response in social transformation.

Gender

The society and culture in which they live play an important role in the process of interpretation of life and their own existence for individuals. One of the many different factors taken into account in this interpretation process is gender-related judgments. Society attributes different status, responsibility and personality traits to the genders, based on biological sex which refers to the biological differences between men and women (Günindi Ersöz, 2016). The concept of gender (Bora & Üstün, 2005), which refers to the transformation of women and men through these differences attributed to human singles born as male or female babies (Bora & Üstün, 2005), indicates the roles, responsibilities, power relations and social positions of women and men (Akin & Demirel, 2003; Ecevit, 2003).

In all societies, social expectations are developed regarding behaviors, activities, rights, resources and power appropriate for women and men (Ecevit, 2003). The meanings, roles and expectations that society attributes to being a man and a woman are learned and internalized from childhood, in the family, at school, through peers on the street, television programs, story books, and magazines (Bhasin, 2003; Fine, 2017; Günindi Ersöz, 2016). Beliefs about gender shape expectations about the interests and values of the child to be born while still in the mother's womb, and affect the mother's perception of the baby that is kicking her; in other words, before the baby is born, it is socializing according to gender roles (Fine, 2017). They also interpret the world through codes such as names, clothes, colors, games, toys, and language that differ according to gender in the cultural environment in which they were born, and discover where they are located (Alptekin, 2016; Fine, 2017; Günindi Ersöz, 2016). Cultural realities and beliefs about women and men become a part of one's self, shape their interests, and as a result, the individual acts, moves and even dreams in accordance with the gender roles that society wants to see (Bora, 2008; Fine, 2017).

It is suggested with the concept of gender that the occupations, tendencies and interests of the two genders differ from each other (Bora, 2012). Accordingly, women are expected to be soft, gentle, understanding, physically attractive, obedient and do housework; on the other hand, men are expected to be strong, authoritative, rational, brave, competitive and decision-maker (Bhasin, 2003; Bora, 2008; Günindi Ersöz, 2016). This asymmetrical relationship between men and women leads to significant differences in family, profession, marriage and social lives (Ergöl, Koç, Eroğlu, & Taşkın, 2012); it affects the lives of women and men, their access to opportunities, their power and their share of wealth in different ways (Günindi Ersöz, 2016). Differences in meaning and value attributed to women and men create a problem when they have concrete, material and real consequences, and when these consequences make life difficult for a gender, they cause discrimination and inequality (Bora, 2012). In a broader sense, gender inequality refers to discrimination or restrictions based on gender that prevent the recognition and exercise of women's human rights and fundamental freedoms (Demirgöz Bal, 2014).

Gender inequality has many reflections on health, education, economy, and politics (Demirgöz Bal, 2014), because of this inequality, women and men cannot have equal status and power in society (Bora, 2016). Not being able to study, working in lower-status and paid jobs, not being promoted at the workplace, being dismissed because of pregnancy, being unable to go out alone, being forced to marry, domestic work and childcare are just some of the consequences of gender inequality for women (Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu & Taşkın, 2007). For example, in 2018, the proportion of illiterate women aged six and above is almost six times higher than men (TÜİK, 2018). In addition to women, gender roles contain traumatic patterns for men as well; men are expected to always be strong, to support the family, and to protect women (Bora, 2016).

Gender studies express that being a woman and a man has a socio-cultural meaning besides its biological side. Masculinity studies in the field of gender examine the differences between the life and perception styles of masculinity in the social context, the existence of different masculinity patterns and appearances as well as the dominant masculinity understanding, that a single masculinity cannot be mentioned and many other issues related to masculinity (Türk, 2007; Zeybekoğlu, 2010).

Gender-based division of labor, which is defined as attributing different duties and responsibilities to girls and boys, women and men, not according to personal preferences or abilities, but according to sex-gender roles (Bhasin, 2003), is one of the important causes of gender inequality. With the industrial revolution, work and home life, which were previously intertwined with women and men responsible for different tasks (Kinser, 2010), separated from each other; as a result of the public-private sphere distinction, women remained in the private sphere and undertook reproduction works such as childbearing and raising children, household chores, and men undertook the production works for the market with a monetary value in the public sphere (Bora, 2012; Ecevit, 2003; Günindi Ersöz, 2016). As a result of the gender-based division of labor, working in the public sphere, making a living for the house and making politics are seen as 'men's work', domestic work and private areas related to the family are seen as 'women's work' (Akın & Demirel, 2003; Bora, 2016).

Studies conducted (Özçatal, 2011; Yurtal & Bulut, 2015; Yüksel-Kaptanoğlu & Çavlin, 2015) show that despite the serious social changes in recent years, gender roles and the gender-based division of labor are widely adopted and maintained. For example, Savaş (2018), as a result of his research with 2630 people living in 70 different provinces, presented findings that women should be related to home and child affairs, and that the main roles and responsibilities of women are marriage and family. Akarçay, Koçak Uyaroğlu, and Başer (2015) revealed in their face-to-face interviews with university students that gender roles are effective in defining women and men.

Gürey (2017) revealed that, after a creative drama-based group study that s/he conducted with university students to raise awareness about gender, participants developed awareness of their sexist approaches and stereotypes. Activities based on gender and profession choices within the scope of social studies lesson was implemented by Özdemir Yılmaz (2019), and it was observed that awareness on gender was developed. In the study conducted by Erdol (2017), a gender equality-based training program for teacher candidates was prepared and implemented. As a result of the study, it was found that the participants gained awareness of gender inequalities.

When the literature is examined, apart from the mentioned studies, no group studies or practices on gender equality, especially with university students through psychodrama, have been found. This study has an important place in terms of the field in that it offers an area where stereotypes can be questioned deeply through psychodrama, where the male and female states are experienced by the participants by expanding the role repertoire and its contribution to the parental state and gender phenomenon can be observed.

In this study, it was investigated whether psychodrama group work had any effect on university students' awareness of gender equality / inequality. As a result of psychodrama group work, it is expected that the awareness of the participants about gender equality / inequality will increase.

Method

Research Design

In the study, the effect of group work on the perception and attitude towards gender equality with psychodrama method for gender equality was tested with a single group pre-test-post-test experimental model; the measurement results of the experimental group before and after the experiment were compared.

The research has one independent variable and one dependent variable. The independent variable of the research is group work with psychodrama method towards gender equality; dependent variable is perception and attitude towards gender equality. The measurement tools related to this dependent

variable were applied as a pre-test before group work with the psychodrama method towards gender equality and as a post-test after the program was completed. In addition, a socio-demographic information form including an open-ended question was applied to the experimental group. Participants evaluated their own processes through this form after the program was completed. Group work was applied to the experimental group with the psychodrama method towards gender equality.

Study Group

In order to determine the participants, announcements were made through a state university club and those who wanted to participate were asked to come to the preliminary meeting on the determined date. After the purpose of the study was introduced to the participants who came to the interview, the group process was carried out with individuals who made a commitment to the group, did not participate in the group work on gender equality and volunteered. Twelve students of psychological counseling and guidance department with an average age of 18.58 participated in the study. The study, which started with five men and seven women, was completed with ten members after a male member stated that he could not attend the group regularly due to living conditions and one male member did not attend the sessions regularly.

Data Collection Tools

Gender perception scale

Gender Perception Scale was developed by Altinova and Duyan (2013) to measure individuals' perception of gender. As a result of the studies, a scale was obtained which is one-dimensional, consisting of 25 items and has a 5-point Likert-type rating (I completely disagree = 1; I completely agree = 5). The Cronbach Alpha value calculated for the internal consistency reliability of the scale consisting of 10 positive and 15 negative items is .87. Item-total correlations of all items ranged from .31 to .58. Higher scores that were obtained on the scale mean a more egalitarian perception of gender.

Socio-demographic information form

The socio-demographic information form contains questions about the socio-demographic characteristics of the members such as gender. In the last session, in order to ensure data diversity and to see the change in participants, there is an open-ended question in the form of "Are the rights of women and men different from each other? Why is that?" In addition, process analyzes were made in order to evaluate the process after each session, and the result regarding this was included in the findings section.

Data Collection Procedure

The Gender Perception Scale, which was used to determine the effectiveness of the study, was applied on the first day of session before the group started and in the last session of the group Informed consent form was obtained from the participants with the pre-test. In addition, a socio-demographic information form was used to determine the demographic characteristics of the participants; in the last session, an open-ended question was asked to determine the effectiveness of the study and changes in the participants. The obtained data were subjected to content analysis. At the end of each session, a process analysis was conducted to assess the session and determine the needs for the next session. Participants were asked to choose a nickname for themselves and these nicknames were used in the research.

Application and content of group sessions with psychodrama

In this study, six psychodrama sessions, each of which lasted about three hours and organized once a week, were held with the participants in the experimental group. All psychodrama sessions were conducted in the lyceum of a state university by researchers who have received psychodrama training.

Psychodrama sessions consist of three stages: warm-up, play and sharing. The warm-up phase is the process that prepares group members to portray on the stage their problems and experiences (Özbek &

Leutz, 2011). The phase of the play, on the other hand, is the portrayal of the problem, the experiences on the stage with the work determined in the warm-up phase, if it is a group play, with the group, and if it requires only the protagonist, with the protagonist, using objects or other members on the "here and now" principle (Altınay, 2003; Özbek & Leutz, 2011). During the sharing phase, the members who take part in the play give role feedback and identification feedback, and group members, talk in the group about their associations of their lives (Altınay, 2003). Process analysis is the review of the events during the psychodrama play, the relationships of the members with each other and their mutual interactions with the outside world in terms of role theory and sociometry (Dokmen, 2017; Özbek & Leutz, 2011).

In group work with the method of psychodrama aimed at gender equality, the sessions were progressed protagonist-centered or group members-centered, depending on the purpose of the group and the needs of the members, and the members were provided with insight and awareness. After each warm-up play, the members' associations with their own lives were discussed after receiving their role feedback. In the first session, participants were informed about psychodrama and the purpose of the study. The rules were explained to the participants after the questionnaire was filled. In order for the participants to get to know each other, first the story of the name, then the empathic meeting warm-up plays were performed. The session was concluded with the interview game in order to learn about the expectations of the participants. In the second and third sessions, warm-up plays were used to strengthen group cohesion, to reveal their perspective on female and male roles, and to expand the role repertoire. In the fourth and fifth sessions, the resistance that emerged in the posts and the mother-father relations, which is one of the units of the society where we acquired the gender roles related to femininity and masculinity, were studied. In the sixth session, warm-up plays were used to evaluate the group process in which the perspective on gender roles acquired was reviewed. After the six sessions were completed, final test measurements were taken from the members. The process analyzes of the sessions are summarized and presented in the findings section.

Data Analysis

After the data collection process was completed, the scales applied were scored. All data were coded on the computer and statistical analysis was done in SPSS 15.0 program. In the study, Wilcoxon Matched Pairs Signed Ranks Test was used to compare the pre-test scores of the experimental group with the post-test scores obtained after the experimental process.

Content analysis was used to analyze the data obtained as a result of the evaluation form. In the content analysis process, codes for each participant were created, and then the codes obtained from all participants were compared and the themes were reached. The themes reached and the excerpts related to these themes are presented in table form. In addition, in order to evaluate the effectiveness of the study, the managers conducted process analysis and examined the events during the psychodrama plays, the relations of the members with each other and their mutual interaction with the outside world in terms of role theory and sociometry. Credibility in qualitative research is related to the consistency of the results obtained by the researcher and the expressions of the participants (Yıldırım & Şimşek, 2011). In order to increase credibility at the qualitative stage; long-term interaction was achieved during the research, interaction with the participants was ensured during the group sessions, data diversification was done, process analysis was supported with data and findings obtained from the scale and open-ended questions. In qualitative research, validity means that the researcher observes the phenomenon as it is and as objectively as possible. It is important for validity to include direct quotations from the individuals interviewed and to explain the results based on them. The validity of the research was ensured by making direct quotations from the opinions of the participants in the study. Reliability is that events are placed in the same category by different observers or associated with the same category at different times by the same observer (Yıldırım & Şimşek, 2011). In this direction, external validity was examined by; including direct quotations of data, internal reliability; collecting data with similar processes, consistency in coding of data, correlation of data with results and external reliability; comparing the judgments, comments and suggestions obtained in the research with raw data and confirming by an external expert (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Findings

Table 1.

Comparison of the Average Scores of the Participants Obtained from the Gender Perception Scale Before and After Group Therapy with Psychodrama Method

	Before Psychodrama Group Therapy (n=10)		After Psychodrama Group Therapy (n=10)		Z	p
	\bar{X}	SD	\bar{X}	SD		
Gender Perception Scale	94.4	15.83	102.6	15.74	-2.145	.032

"Wilcoxon Matched Pairs Signed Ranks Test" was conducted in order to examine whether the average scores of the experimental group obtained from the Gender Perception Scale before and after group work with psychodrama method differed. According to the analysis results, the difference between the pre-test and post-test mean scores was found to be statistically significant, [$z = -2,145$, $p < 0,05$]. This finding shows that group work with psychodrama method leads to a significant increase in the gender perception scores of the participants. The comparison of the mean scores of the participants obtained before and after the group with the psychodrama method is presented in Table 1.

In the last session, in order to see the changes at the psychological level and to reveal the effectiveness of the data diversification and group work, the participants were asked to answer the following question via socio-demographic information form: "Are the rights of women and men different from each other? Why is that?" Content analysis was made according to the answers given by the participants.

Table 2.

Thoughts on the Rights of Women and Men

Main theme	Sub-theme	Quotes
Equal	Both are human	Kader: "Rights are for people. I think that whatever we need as a woman and a man, our rights should be met in that direction. I think I also thought that because we determined gender roles as a society, they should have separate rights. But now I think we have human rights, not separate rights for men and women. And when the time comes, we must resist together and claim our rights. " Minik panda: "It is the society that divides rights into two as women's rights and men's rights. However, men have the capacity to do all the work a woman does; and women have the capacity to do all the work a man does. Because both are human. Rights should be given to every individual equally. "
	Equal but different	Rum değiliz: "I think men and women in general have equal rights. However, I think that both men and women can be given different rights, since men and women experience different feelings and thoughts and therefore have different lives. These different rights should not be above or below each other, I think they should be different as women's and men's rights may differ. " Poetika: "Although they are different in structure, I don't think there is a difference that can differentiate in terms of rights. While the man can be the supporter of the woman, when necessary, the woman can be the biggest supporter of the man. What matters is what something is rather than how it is in the context of men and women. Difference does not prevent equal

		rights.
	There should be a struggle for rights	Tristan: "Maybe they have different roles in society but they should have equal rights and conditions. Each individual must decide for herself/himself the roles that their gender requires. Some rights of women are ignored by society. I think it shouldn't be like that. I'm trying to change that." Morinek: "As a woman, as a prospective mother and wife, what I want in the future is to reach freely the rights I want, beyond the concept of rights that society has put on me. As a woman, I also want to be able to return home late at night, raise my child together with my spouse, share life together, and be able to do many things on my own. I have rights. I have the things I want, I have dreams. I want to make them real without considering the judgments of the society. These are my rights, they cannot take them away."
Not equal	By creation	Pega: "They are different because women are weaker than men due to their physical characteristics. Therefore, they need protection and appreciation by the man. In these circumstances, the place and rights of women and men in society are different." Artıksivil: "There are distinct differences between men and women by nature. Unfortunately, these differences restrict women."

When Table 2 is examined, it is seen that the responses of the participants were collected under the themes of equal and not equal. In the equality theme, the emphasis on the necessity of struggling to protect the rights of women draws the attention as well as the answers showing that both genders were approached through their human status. On the other hand, there were answers that emphasize the physiological difference of men and women, but that this difference did not differ on the scale of rights. Considering the answers stating that they were not equal, it is seen that the physiological difference was emphasized again, but this difference was based on the stereotype that the woman was fragile and should be protected.

Results Regarding the Process Analysis of the Sessions

In the first session, the members experienced psychodrama techniques such as taking the role of the other and changing roles for the first time, listening to themselves from others enabled the members to look at themselves from outside. The members stated their expectations from group work as solving their own problems, getting to know different ideas, exploring oneself, and increasing awareness about gender. In the second session, in the role feedbacks and shares (for example, "I couldn't find it at first, it was difficult for me, I did not feel lonely") of the "find the different feature" warming game, which was played in order to create the safe zone, it was observed that sharing different characteristics by other members contributes to the formation of group cohesion.

The role feedbacks and shares regarding the warming games aiming to reveal their perspectives on the roles of femininity and masculinity showed that the members displayed the roles assigned to men and women, at the same time they gained awareness of the effects of gender-based division of labor on both genders. In particular, female members gave role feedback stating that they were tired of trying to do many jobs simultaneously in the female role, and that they were rude and comfortable in the male role. Here are some examples of members' posts: A female member said, "As a man, I relaxed, felt comfortable. When I was a woman I was tired and anxious. I tried to manage", another female member said, "I behaved according to the stereotypes. As a woman, I was worried. I was too comfortable when I was a man. I thought I wish I was a man", a male member said, "I had a hard time acting as a woman. I

thought about my mother, she is cleaning, cooking. I did what she does in daily life." In the third session, the members stated that awareness of gender roles caused them to feel emotions such as anger and sadness, and in the warm-up play, they played statues of the ideal man and the ideal woman on the stage. Gender awareness was thought to trigger a change towards ideal roles. In the same session, with another warm-up game "tree of life", it was aimed for the members to see their roots, skills, important values and people in their lives; feelings such as longing, fear, excitement, pride, loneliness and sadness emerged in the posts, and the session was ended with a relaxation exercise. In the next session, family relations and conflicts were brought to the agenda in the study that was carried out to break this resistance after the members agreed on the difficulties of disclosing themselves. Parent relations, one of the units of the society where we acquire gender roles related to femininity and masculinity, were studied on the stage with the plays "authority statue" and "parents speak" in the fifth session, and the members had the chance to express their feelings and themselves to the authority figures, to their parents in their lives. Members expressed their anger and resentment towards their parents in the role feedbacks and posts. In the last session where the group process was evaluated, the members stated that they gained awareness of their emotions in the group, had the chance to express their feelings, felt understood, and that their awareness had positive reflections on family relationships.

Discussion & Conclusion

Butler (2009) emphasizes the role of the concept of gender in the production and normalization of the masculine and feminine. However, Butler underlines that there are gender gaps that do not fit into this binary state and that these gender forms should also be seen. In this study, a gender study was conducted on femininity and masculinity through heterosexual dualism; raising awareness of the roles of women and masculinity, enriching the role repertoire of the members related to the roles of femininity and masculinity, studying the relationship between parents, which are one of the important units in the acquisition of gender roles related to femininity and masculinity, and by paving the way for the question of to what extent other permutations of gender are also affected by the phenomenon of gender, it is hoped that it will open the way for further research.

In the study conducted, it was found that there was a significant difference on the gender scores of the participants after the psychodrama group study. It can be said that the applied group work created a change in the perceptions of the participants regarding gender. During the group sessions, it was seen in the results of the applied scale, process analysis and the answers given to the open-ended question that the participants started to question about gender, started to think about it and increased their awareness. After the study, many participants handled on the basis of human the question of whether the rights of women and men differ, some participants emphasized the inequality that women experience in the social process in gender roles and stated that these rights should be protected. Two male participants defined women as fragile creatures that should be protected by men, based on the physiological difference of men and women. Although they started to question them partially, it is seen that there was no break in the idea that women should be protected over male gender and their perception of this as their own duty. Determining the place of women in society as weak and unprotected; In addition to directly shaping the point of view on women, it also negatively affects the perception of the woman about herself (Rosenfield, 1999; Sanford & Donovan, 1999). In a study conducted by Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu, and Taşkın (2007) on gender with university students, it was found that students have a perspective that supports gender inequality in work, marriage, family and social life. In the study conducted by Aslan (2015) to reveal the gender perceptions of prospective teachers, it was observed that nearly half of the participants defined women as weak and sensitive, and nearly 20% defined men as protective. Similarly, as seen in the main theme of "not equal" in this study, the perception that women should be protected by men has emerged. It is thought that this perception feeds gender inequality as a product of stereotypes regarding men and women in the socialization process.

Although it is believed that the different characteristics, roles and responsibilities between men and women for many years - and perhaps still - are innate, that is, biological (Bhasin, 2003; Fine, 2017), the

concept of gender is filled in differently according to the time lived, geography and culture (Ecevit, 2003; Scott, 2013). This variable feature of gender shows that the duties, roles and responsibilities it expresses are culturally and socially constructed (Bhasin, 2003; Butler, 2016; Scott, 2013). Accordingly, women are expected to be soft, gentle, understanding, physically attractive, obedient and do housework; on the other hand, men are expected to be strong, authoritative, rational, brave, competitive and decision-maker (Bhasin, 2003; Bora, 2008; Günindi Ersöz, 2016). Despite serious social changes in the last 30 years, most of the domestic work and parenting burden in heterosexual families is still largely the responsibility of women (Clarke & Braun, 2012). Ergöl, Koç, Eroğlu, and Taşkın (2012), in their study with 291 research assistants, found that household chores such as cooking, washing clothes, and cleaning the house were done by women, but their spouses and a helper also participated in housework. While men take on more roles in the division of labor related to domestic labor and childcare than before, their contribution is considered as support / assistance by both themselves and others. This shows that the lives of women and men continue to be shaped by different expectations and opportunities (Clarke & Braun, 2012). When we look at the "equal" main theme and process analysis of psychodrama group work in terms of questioning stereotypes and given roles, it is seen that the participants raise awareness. When the process analysis is evaluated as a whole, it is seen that group work not only increases awareness of gender roles, but also motivation to change these role patterns. A woman member's post saying "I felt hope. I can break taboos. I can do jobs attributed to men. We exhibited things that were not normal. We tried to put forward the right thing, we went beyond gender, we went to the human dimension." supports this view.

The concept of gender equality is defined as equal access and benefiting of resources, opportunities and services by both genders (WHO, 1998; Demirel, 2007). When considered in terms of the binary form, it is seen that women's access to the specified areas is quite low (WHO, 1998). In the research conducted by Günaydın (2011), in which the 0-18 Age Family Education Program was examined, it was found that gender inequality was reproduced. Despite many national and international studies carried out, it is thought that the slow change in social terms is related to the policies and practices carried out. Considering the fact that the students undergoing group work are psychological guidance and counseling students and the areas that these students will reach; it becomes obligatory that the necessity of making the necessary regulations regarding gender in the university curriculum, in the club activities in the universities, and in the scientific meetings to be held.

When the limitations of the study are evaluated, only 3 of 10 participants in the study are male. In this respect, both the total number of participants and the number of men constitute a limitation. Participants' sharing of similar social environment may have also brought a limitation to their self-disclosure during the group process. In addition, the research was conducted with a group of students who live in a metropolitan city and study at a known university. Living in a metropole and studying in a metropolitan university in Turkey, provides a rich social infrastructure for individuals. It is thought that the implementation of this study in both gender distribution and socio-economically homogeneous groups and smaller cities will make a difference in the gender perceptions of individuals living in a smaller social environment.

Türkçe Sürümü

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin adımlar, cumhuriyet dönemi ile birlikte atılmış, bunu takiben 1980'li yıllarda kadın hareketlerinin mücadelesi ile eğitim, sağlık, hukuk, sosyal ve iş yaşamına katılımı da belirli ilerlemeler oluşmuşsa da yeterli duyarlılık ve ilerlemenin sağlanamadığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini kurabilmek adına Türkiye ulusal ve uluslararası bazı yasal düzenlemelere imza atmış (CEDAW, ILO, OECD, AGİK, Kahire ve Pekin eylem planları) ve toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planını geliştirmiştir (Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008). Yürütülen bu çalışmalara bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yasa ve eylem planlarının toplumsal dönüşümde yeterli karşılığının olmadığı görülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet

İçinde yaşanılan toplum ve kültür, bireyler için hayatı ve kendi varlığını anlamlandırma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamlandırma sürecinde dikkate alınan pek çok farklı faktörden biri cinsiyete ilişkin yargılardır. Toplum, kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıklara atıfta bulunan biyolojik cinsiyeti temel alarak, cinsiyetlere farklı statü, sorumluluk ve kişilik özellikleri yüklemektedir (Günindi Ersöz, 2016). Kız ya da oğlan bebekler olarak dünyaya gelen insan teklerine atfedilen bu farklılıklar aracılığıyla kadın ve erkeğe dönüşmelerine işaret eden toplumsal cinsiyet (gender) kavramı (Bora ve Üstün, 2005), kadının ve erkeğin rollerini, sorumluluklarını, güç ilişkilerini ve toplumsal konumlarını belirtmektedir (Akın ve Demirel, 2003; Ecevit, 2003).

Bütün toplumlarda, kadınlar ve erkekler için uygun olan davranışlara, faaliyetlere, sahip olunan ya da olunması gereken haklara, kaynaklara ve güce ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilmektedir (Ecevit, 2003). Toplumun kadın ve erkek olmaya yüklediği anlamlar, roller ve beklentiler çocukluktan itibaren ailede, okulda, sokakta akranlar, televizyon programları, öykü kitapları, dergiler aracılığıyla öğrenilmekte ve içselleştirilmektedir (Bhasin, 2003; Fine, 2017; Günindi Ersöz, 2016). Toplumsal cinsiyet hakkındaki inanışlar, henüz annesinin karnındayken doğacak çocuğun ilgi ve değerleri hakkındaki beklentileri şekillendirmekte, annenin onu tekmeleyen bebekle ilgili algısını etkilemekte; diğer bir ifadeyle bebek daha dünyaya gelmeden toplumsal cinsiyet rollerine göre sosyalleşmektedir (Fine, 2017). İçine doğduğu kültürel çevrede cinsiyete göre farklılaşan isimler, giysiler, renkler, oyunlar, oyuncaklar, dil gibi kodlar aracılığıyla da dünyayı anlamlandırmakta ve kendisinin hangi tarafta konumlandığını keşfetmektedir (Alptekin, 2016; Fine, 2017; Günindi Ersöz, 2016). Kadınlar ve erkekler hakkındaki kültürel gerçeklikler ve inançlar kişinin benliğinin bir parçası olmakta, ilgilerini şekillendirmekte, sonuç olarak birey, toplumun görmek istediği toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmakta, hareket etmekte ve hatta hayaller kurmaktadır (Bora, 2008; Fine, 2017).

Toplumsal cinsiyet kavramı ile iki cinsiyetin uğraşlarının, eğilimlerinin ve ilgilerinin birbirinden farklı olduğu ileri sürülmektedir (Bora, 2012). Bu doğrultuda kadınların yumuşak, nazik, anlayışlı, fiziksel olarak çekici olmaları, itaat etmeleri ve ev işlerini yapmaları; erkeklerin ise güçlü, otoriter, mantıklı, cesur, rekabetçi ve karar alıcı olmaları beklenmektedir (Bhasin, 2003; Bora, 2008; Günindi Ersöz, 2016). Kadınlar ve erkekler arasındaki bu asimetrik ilişki aile, meslek, evlilik ve sosyal yaşamlarında belirgin farklılıklara yol açmakta (Ergöl, Koç, Eroğlu ve Taşkın, 2012); kadınların ve erkeklerin yaşamlarını, fırsatlara ulaşmalarını, güç sahibi olmalarını ve zenginliklerden pay almalarını farklı şekillerde etkilemektedir (Günindi Ersöz, 2016). Kadınlara ve erkeklere yüklenen anlam ve değer farklılıkları somut, maddi, gerçek sonuçları olduğunda ve bu sonuçlar bir cinsiyet için hayatı zorlaştırdığında bir sorun oluşturmakta, ayrımcılığa ve eşitsizliğe neden olmaktadır (Bora, 2012). Daha geniş anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını engelleyen ve cinsiyete bağlı olarak yapılan ayırım veya kısıtlamaları ifade etmektedir (Demirgöz Bal, 2014).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sağlık, eğitim, ekonomik, siyaset alanına pek çok yansımaları olmakta (Demirgöz Bal, 2014), bu eşitsizlik nedeniyle kadınlar ve erkekler, toplum içerisinde eşit statü ve güce sahip olamamaktadırlar (Bora, 2016). Okuyamama, daha düşük statülü ve ücretli işlerde çalışma, işyerinde terfi edememe, hamile kaldığı için işten çıkarılma, tek başına sokağa çıkamama, zorla evlendirilme, ev içi işler ve çocuk bakımı ile ilgilenme gibi durumlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlar açısından sonuçlarından yalnızca bazılarıdır (Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın, 2007). Örneğin 2018 yılında altı ve daha yukarı yaşta olan okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden neredeyse altı kat fazladır (TÜİK, 2018). Kadınların yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleri erkekler için de örseleyici kalıplar içermekte; erkeklerden her zaman güçlü olmaları, ailenin geçimini üstlenmeleri, kadınları korumaları beklenmektedir (Bora, 2016).

Toplumsal cinsiyet çalışmaları kadın ve erkek olmanın biyolojik yanının dışında, sosyo-kültürel bir anlamı da olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet alanındaki erkeklik çalışmaları, erkekliğin toplumsal bağlamda yaşanış ve algılanış tarzları arasındaki farklılıkları, egemen erkeklik anlayışının yanı sıra farklı erkeklik örüntü ve görünümünün varlığını, tek bir erkeklikten söz edilemeyeceğini ve erkekliğe dair daha pek çok konuyu incelemektedir (Türk, 2007; Zeybekoğlu, 2010).

Kız ve erkek çocuklara, kadınlara ve erkeklere, kişisel tercihleri ya da yeteneklerine göre değil, cinsiyet-toplumsal cinsiyet rollerine göre farklı görev ve sorumluluklar atfedilmesi (Bhasin, 2003) olarak tanımlanan toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önemli nedenlerinden biridir. Sanayi devrimi ile birlikte, öncesinde kadınların ve erkeklerin farklı görevlerden sorumlu oldukları iç içe geçmiş olan iş ve ev yaşamı (Kinser, 2010) birbirinden ayrılmış; kamusal-özel alan ayrımı sonucunda kadınlar özel alanda kalarak çocuk doğurma ve yetiştirme, ev işleri gibi yeniden üretim işlerini, erkekler ise kamusal alanda parasal karşılığı olan piyasa için üretim işlerini üstlenmişlerdir (Bora, 2012; Ecevit, 2003; Günindi Ersöz, 2016). Cinsiyete dayalı iş bölümü sonucunda, kamusal alanda çalışmak, evin geçimini sağlamak ve politika yapmak 'erkek işi', ev içi işler ve aile ile ilgili özel alanlar 'kadın işi' olarak görülmektedir (Akin ve Demirel, 2003; Bora, 2016).

Son yıllardaki ciddi toplumsal değişimlere rağmen yapılan çalışmalar (Özçatal, 2011; Yurtal ve Bulut, 2015; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015) toplumsal cinsiyet rollerinin ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün yaygın bir biçimde benimsendiğini ve sürdürüldüğünü göstermektedir. Örneğin, Savaş (2018) 70 farklı ilde yaşayan 2630 kişi ile yaptığı araştırma sonucunda kadının ev ve çocuk işleriyle ilgili olması gerektiği, kadınların temel rol ve sorumluluklarının evlilik, aile olduğu yönünde bulgular ortaya koymuştur. Akarçay, Koçak Uyaroğlu ve Başer (2015) ise üniversite öğrencileri ile yüz yüze yaptıkları görüşme çalışmasında öğrencilerin kadın ve erkek tanımlamalarında toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Gürey (2017) üniversite öğrencileri ile toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalık yaratmak amacıyla yaratıcı drama temelli olarak yürüttüğü grup çalışması sonrasında, katılımcıların cinsiyetçi yaklaşımlarına ve sahip oldukları kalıp yargılara ilişkin farkındalık geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Özdemir Yılmaz (2019) tarafından sosyal bilgiler dersi kapsamında toplumsal cinsiyet ve meslek seçimlerine dayalı etkinlikler uygulanmış ve toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığın geliştiği görülmüştür. Erdol (2017) tarafından yürütülen çalışmada ise öğretmen adaylarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği temelli bir eğitim programı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Çalışma sonucunda katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin farkındalık kazandığı bulgulanmıştır.

Literatür incelendiğinde belirtilen çalışmalar dışında toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine yapılan grup çalışmaları veya uygulamalara, özellikle üniversite öğrencileri ile psikodrama yoluyla yapılan başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Psikodrama yoluyla kalıp yargıların derinlemesine sorgulanabildiği, rol repertuarının genişletilerek erkek ve kadın olma hallerinin katılımcılar tarafından deneyimlendiği, anne-babalık hallerine ve bunun toplumsal cinsiyet olgusuna katkısının gözlenebildiği bir alan sunması bakımından yürütülen bu çalışma, alan açısından önemli bir yer arz etmektedir.

Bu çalışmada psikodrama grup çalışmasının üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine/eşitsizliğine ilişkin farkındalıkları üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir.

Psikodrama grup çalışması sonucunda katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğine/eşitsizliğine ilişkin farkındalıklarının artması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışmasının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik algılayış ve tutum üzerindeki etkisi tek grup ön test- son test deneysel modelle test edilmiş; deney grubunun, deney öncesi ve deney sonrası ölçüm sonuçları karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın bir bağımsız değişkeni, bir bağımlı değişkeni bulunmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışması; bağımlı değişkeni ise toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik algılayış ve tutumdur. Bu bağımlı değişkene ilişkin ölçme araçları toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışması öncesi ön test ve program tamamlandıktan sonra son test olarak uygulanmıştır. Ayrıca deney grubuna açık uçlu bir soru da içeren sosyo-demografik bilgi formu uygulanmıştır. Katılımcılar, program tamamlandıktan sonra bu form aracılığıyla kendi süreçlerini değerlendirmişlerdir. Deney grubuna toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışması uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Katılımcıları belirleyebilmek için bir devlet üniversitesi kulübü aracılığıyla ilan yoluyla duyurularda bulunmuş ve katılmak isteyenlerin belirlenen tarihte ön görüşmeye gelmeleri rica edilmiştir. Görüşmeye gelen katılımcılara çalışmanın amacı tanıtıldıktan sonra, gruba devam taahhüdü veren, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik grup çalışmasına katılmamış ve gönüllü olan bireylerle grup süreci yürütülmüştür. Çalışmaya yaş ortalaması 18.58 olan psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü öğrencisi 12 kişi katılmıştır. Beş erkek, yedi kadın ile başlayan çalışma, üçüncü oturumda bir erkek üyenin yaşam koşulları nedeniyle gruba düzenli devam edemeyeceğini ifade etmesi, bir erkek üyenin de oturumlara düzenli devam etmemesi üzerine on üye ile tamamlanmıştır.

Kullanılan Veri Toplama Araçları

Toplumsal cinsiyet algısı ölçeği

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği, Altınova ve Duyan (2013) tarafından bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda tek boyutlu, 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye (Tamamen katılmıyorum=1; Tamamen katılıyorum=5) sahip ve 25 maddeden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. 10 olumlu, 15 olumsuz maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa değeri .87'dir. Tüm maddelerin madde toplam korelasyonları ise .31 ile .58 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, daha eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Sosyo-demografik bilgi formu

Sosyo-demografik bilgi formu cinsiyet gibi üyelerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgileri edinmeye yönelik soruları içermektedir. Veri çeşitlenmesini sağlamak ve katılımcılarda meydana gelen değişimi görebilmek amacıyla son oturumda "Kadın hakkı ve erkek hakkı birbirinden farklı mıdır? Neden?" şeklinde bir açık uçlu soru yer almaktadır. Ayrıca her oturum sonrası sürecin değerlendirilebilmesi amacıyla süreç analizleri yapılmış ve buna ilişkin sonuç bulgular bölümünde yer verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Çalışmanın etkililiğini belirlemek amacıyla kullanılan Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği ilk oturum günü grup başlamadan önce ve grubun son oturumunda uygulanmıştır. Ön testle birlikte katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla, sosyo-demografik bilgi formu kullanılmış; son oturumda ise çalışmanın etkililiği ve katılımcılardaki değişimleri belirlemek üzere açık uçlu bir soru sorulmuştur. Elde edilen veriler içerik analizine tabi

tutulmuştur. Her oturum sonrası ise oturumu değerlendirmek ve bir sonraki oturuma yönelik ihtiyaçları belirlemek amacıyla süreç analizi yapılmıştır. Katılımcılardan kendilerine bir rumuz seçmeleri istenmiş ve araştırmada bu rumuzlar kullanılmıştır.

Psikodrama ile yapılan grup oturumlarının uygulaması ve içeriği

Bu çalışmada, deney grubunu oluşturan katılımcılar ile her biri yaklaşık üç saat süren ve haftada bir olarak düzenlenen altı psikodrama oturumu gerçekleştirilmiştir. Bütün psikodrama oturumları, psikodrama eğitimi almış araştırmacılar tarafından bir devlet üniversitesinin eğitim salonunda yürütülmüştür.

Psikodrama oturumları ısınma, oyun ve paylaşım olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Isınma aşaması grup üyelerini sorunlarını ve yaşantılarını sahnede canlandırmaya hazırlayan süreçtir (Özbek ve Leutz, 2011). Oyun aşaması ise ısınma aşamasında belirlenen çalışma ile grup oyunu ise grupla, protagonist ise protagonistle sahnede problemin, yaşantıların nesnelere ya da diğer üyeler kullanılarak “şimdi ve burada” ilkesi ile canlandırılmasıdır (Altınay, 2003; Özbek ve Leutz, 2011). Paylaşım aşamasında oyunda rol alan üyeler rol geri bildirim ve özdeşim geribildiriminde bulunmakta, grup üyeleri kendi yaşamları ile ilgili çağrışımlarını grupta konuşmaktadır (Altınay, 2003). Süreç analizi, psikodrama oyunu sırasındaki olayların, üyelerin birbiriyle ilişkilerinin ve dış dünya ile karşılıklı etkileşimlerinin rol kuramı ve sosyometri açısından gözden geçirilmesidir (Dökmen, 2017; Özbek ve Leutz, 2011).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik psikodrama yöntemiyle grup çalışmasında, oturumlar grubun amacına ve üyelerin ihtiyaçlarına göre protagonist merkezli ya da grup üyeleri merkezli olarak ilerlemiş, üyelerin iç görü kazanmaları, farkındalık düzeylerini görmeleri sağlanmıştır. Her ısınma oyununun ardından, üyelerin rol geribildirimleri alındıktan sonra kendi yaşamları ile ilgili çağrışımları üzerine konuşulmuştur. İlk oturumda katılımcılara, psikodrama ve çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Soru formu doldurulduktan sonra katılımcılara kurallar açıklanmıştır. Katılımcıların birbirini tanımaları amacıyla önce ismin öyküsü, ardından empatik tanışma ısınma oyunları oynanmıştır. Katılımcıların beklentilerini öğrenmek amacıyla röportaj oyunu ile oturum ile sonlandırılmıştır. İkinci ve üçüncü oturumlarda grup kohezyonunun güçlenmesini, kadınlık ve erkeklik rollerine bakış açılarını ortaya koyabilmelerini ve rol repertuarının genişlemesini hedefleyen ısınma oyunları kullanılmıştır. Dördüncü ve beşinci oturumlarda ise paylaşımlarda ortaya çıkan direnç ile kadınlık ve erkeklığe ilişkin toplumsal cinsiyet rollerini edindiğimiz toplumun birimlerinden biri olan anne-baba ilişkileri ile ilgili olarak çalışılmıştır. Altıncı oturumda edinilen toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açısının gözden geçirildiği grup sürecinin değerlendirilmesine yönelik ısınma oyunları kullanılmıştır. Altı oturum tamamlandıktan sonra üyelerden son test ölçümleri alınmıştır. Oturumların süreç analizleri özetlenerek bulgular bölümünde sunulmuştur.

Veri Analizi

Verilerin toplanması işlemi tamamlandıktan sonra, uygulanan ölçekler puanlanmıştır. Tüm veriler bilgisayarda kodlanmış ve istatistiksel çözümlenmeleri SPSS 15.0 programında yapılmıştır. Araştırmada, deney grubunun ön test puanları ile deneysel işlemin sonucunda son test puanlarının karşılaştırılmasında Wilcoxon Eşleştirilmiş Çiftler İşaretlenmiş Sıra Sayıları Testi kullanılmıştır.

Değerlendirme formu sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesi için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi sürecinde her bir katılımcıya ilişkin kodlar oluşturulmuş, sonrasında ise bütün katılımcılardan elde edilen kodlar karşılaştırılmış ve temalara ulaşılmıştır. Ulaşılan temalar ve bu temalara ilişkin alıntılar tablo şeklinde sunulmuştur. Ayrıca çalışmanın etkililiğini değerlendirmek için yöneticiler süreç analizi yaparak, psikodrama oyunları sırasındaki olaylar, üyelerin birbiriyle ilişkileri ve dış dünya ile karşılıklı etkileşimlerini rol kuramı ve sosyometri açısından incelemişlerdir. Nitel araştırmalarda inandırıcılık araştırmacı tarafından elde edilen sonuçlar ve katılımcı ifadelerinin uyumu ile ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel aşamada inandırıcılığı artırmak amacıyla araştırma süresince uzun süreli etkileşim sağlanmış, grup oturumları süresince katılımcılarla etkileşim içinde bulunulmuş, veri çeşitlenmesi yapılmış, süreç analizi, ölçekten ve açık uçlu sorulardan elde edilen veri ve bulgularla desteklenmiştir. Nitel araştırmada geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle

olabildiğince yansız gözlemesi anlamına gelmektedir. Görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan yola çıkarak sonuçları açıklamak geçerlik için önemli olmaktadır. Araştırmada katılımcıların görüşlerinden birebir alıntılar yapılarak araştırmanın geçerliği sağlanmıştır. Güvenirlik ise olayların farklı gözlemciler tarafından aynı kategoriye yerleştirilmesi ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda aynı kategori ile ilişkilendirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda dış geçerlik; verilerin doğrudan alıntılara yer verme, iç güvenilirlik; verilerin benzer süreçlerle toplanması, verilerin kodlanmasında tutarlılık olması, verilerin sonuçlarla ilişkisinin kurulması ve dış güvenilirlik; dışarıdan bir uzmanın araştırmada ulaşılan yargı, yorum ve önerilerin ham verilerle karşılaştırıp teyit etmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2011) ile incelenmiştir.

Bulgular

Tablo 1.

Katılımcıların Psikodrama Yöntemiyle Grup Terapisi Öncesi ve Sonrasında Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği'nden Aldıkları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

	Psikodrama Grup Terapisi Öncesi (n=10)		Psikodrama Grup Terapisi Sonrası (n=10)		Z	p
	\bar{X}	SD	\bar{X}	SD		
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği	94.4	15.83	102.6	15.74	-2.145	.032

Deney grubunun psikodrama yöntemiyle grup çalışması öncesi ve sonrasında Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla "Wilcoxon Eşleştirilmiş Çiftler İşaretlenmiş Sıra Sayıları Testi" yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ön-test ve son-test puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür, [z=-2,145, p<0,05]. Bu bulgu ise psikodrama yöntemiyle grup çalışmasının katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı puanlarında anlamlı bir artışa yol açtığını göstermektedir. Katılımcıların psikodrama yöntemiyle grup öncesi ve sonrasında aldıkları puan ortalamalarının karşılaştırılması Tablo 1'de sunulmuştur.

Son oturumda, psikolojik düzeydeki değişimleri görmek ve veri çeşitlendirme ile grup çalışmasının etkililiğini ortaya çıkarmak için katılımcılardan sosyo-demografik bilgi formu aracılığıyla "Kadın ve erkek hakkı birbirinden farklı mıdır? Neden?" sorusunu cevaplamaları istenmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplara göre içerik analizi yapılmıştır.

Tablo 2.

Kadın ve Erkek Hakkı Üzerine Düşünceler

Ana tema	Alt tema	Alıntılar
Eşit	İkisi de insan	Kader: "Haklar insanlar içindir. Kadın ve erkek olarak neye ihtiyacımız varsa hakkımızın o yönde karşılanması gerektiğini düşünüyorum. Sanırım cinsiyet rollerini toplum olarak belirlediğimiz için onların ayrı ayrı haklara sahip olmaları gerektiğini de düşünmüştüm. Ama şu an kadın erkek ayrı haklar değil de insan olarak haklarımız olduğunu düşünüyorum. Ve zamanı geldiğinde haklarımız adına birlikte direnmeli, haklarımıza sahip çıkmalıyız." Minik panda: "Hakları kadın hakkı ve erkek hakkı olarak ikiye ayıran toplumdur. Oysa ki kadının yaptığı her işi erkek; erkeğin yaptığı her işi de kadın yapabilecek kapasiteye sahiptir. Çünkü her ikisi de insandır. Haklar her bireye eşit olarak tanınmalıdır."
	Eşit ama farklı	Rum değiliz: "Bence genel olarak kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Ancak erkek ve kadınlar farklı yoğunlukta duygu ve düşünceler yaşadıkları bu yüzden farklı yaşantıları olduğu için hem

		erkeklerle hem de kadınlara birbirinden farklı haklar da verilebilir diye düşünüyorum. Bu farklı haklar birbirini üstü veya altı değil kadın ve erkek haklarını farklılık gösterebileceği için farklı olması gerektiğini düşünüyorum.” Poetika: “Yapı olarak farklı olsalar da hak olarak farklı denecek kadar bir fark olduğunu düşünmüyorum. Yeri geldiğinde erkek kadının destekçisi olabileceği gibi yeri geldiğinde de kadın erkeğin en büyük destekçisi olabilir. Önemli olan bir şeyin kadın erkek bağlamında nasıl olduğundan ziyade ne olduğudur. Farklılık eşit haklara sahip olmaya engel değildir.”
	Haklar için mücadele edilmeli	Tristan: “Belki toplumda farklı rollere sahipler fakat eşit haklara ve şartlara sahip olmalılar. Her birey cinsiyetinin gerektirdikleri rollere kendi karar vermelidir. Kadınların bazı hakları toplum tarafından görmezden geliniyor. Bence böyle olmalı. Ben bunu değiştirmeye çalışıyorum.” Morinek: “Bir kadın bir anne ve eş adayı olarak gelecekte istediğim, toplumun bana giydirdiği hak kavramının ötesinde kendi istediğim haklara özgürce ulaşmak. Ben de bir kadın olarak tek başıma geç saatlerde evime dönebilmek, çocuğumu eşimle ortak büyütmek, hayatı ortak paylaşmak tek başıma da birçok şeyin altından kalkabilmek istiyorum. Benim haklarım var. İstedğim şeyler hayallerim var. Bunları gerçekleştirmek istiyorum toplumun yargılarını düşünmeden. Bunlar benim haklarım elimden alamazlar.”
Eşit değil	Yaratılış gereği	Pega: “Farklıdır çünkü kadın fiziksel özelliği gereği erkekten daha güçsüzdür. Bundan dolayı erkek tarafından korunmaya ve değer verilmeye muhtaçtır. Durum böyle olunca kadın ve erkeğin toplumdaki yeri ve hakları farklıdır.” Artıksivil: “Yaratılış gereği kadınlar ve erkekler arasında belirgin farklar var. Bu farklar kadınları kısıtlar nitelikte maalesef.”

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların yanıtlarının eşit ve eşit değil temalarında toplandığı görülmektedir. Eşit temasında her iki cinsiyete de insan olma durumları üzerinden yaklaşıldığını gösteren yanıtların yanında kadınların haklarının korunması amacıyla mücadele edilmesi gerekliliğine ilişkin vurgu göze çarpmaktadır. Diğer yandan kadın ve erkeğin fizyolojik farklılığına vurgunun yapıldığı ama bu farklılığın haklar ölçeğinde farklılaşmadığını ortaya koyan cevaplarda bulunmaktadır. Eşit olmadığını belirten cevaplara bakıldığında ise fizyolojik farklılığa tekrar vurgu yapıldığı ama bu farklılığın kadının kırılğan olduğu ve korunması gerektiği kalıp yargısına dayandığı görülmektedir.

Oturların Süreç Analizlerine İlişkin Sonuçlar

Üyeler birinci oturumda ilk defa diğerinin rolünü alma, rol değiştirme gibi psikodrama tekniklerini deneyimlemiş, başkalarından kendilerini dinlemek üyelerin kendilerine dışarıdan bakmalarını sağlamıştır. Üyeler grup çalışmasından beklentilerini kendi sorunlarını çözmek, farklı fikirleri tanımak, kendini keşfetmek, toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığını arttırmak olarak belirtmişlerdir. İkinci oturumda güvenli alanın oluşturulması amacıyla oynanan “farklı özelliğini bul” ısınma oyununa ilişkin rol geribildirim ve paylaşımlarda (örneğin bir üyenin “ilk başta bulamadım, zordu benim için, yalnız hissetmedim” paylaşımı) farklı özelliklerin diğer üyeler tarafından paylaşılmasının grup kohezyonunun oluşmasına katkıda bulunduğu görülmüştür.

Kadınlık ve erkeklik rollerine bakış açılarının ortaya konulmasını hedefleyen ısınma oyunlarına ilişkin rol geribildirimleri ve paylaşımlar, üyelerin kadın ve erkeğe biçilmiş rolleri sergilediklerini, aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün her iki cinsiyet üzerindeki etkilerine ilişkin farkındalık kazandıklarını göstermiştir. Özellikle kadın üyeler kadın rolünde birçok işi aynı anda yapmaya çalışırken

yorulduklarını, erkek rolünde ise kaba davrandıkları ve rahat hissettiklerine ilişkin rol geribildiriminde bulunmuşlardır. Üyelerin paylaşımlarına ilişkin bazı örnekler şunlardır: Bir kadın üyenin “Erkek olarak gevşedim, rahat hissettim. Kadın olduğumda yorgun ve kaygılıydım. Yetiştirmeye çalıştım.” paylaşımı, bir başka kadın üyenin “Kalıplara göre davrandım. Kadın olarak kaygılıydım. Erkek olduğumda fazla rahattım. Keşke erkek olsaydım dedim.” paylaşımı, bir erkek üyenin “Kadın rolünde zorlandım. Annem geldi aklıma, temizlik, yemek yapması. Günlük hayatta ne yapıyorsa onları yaptım.” paylaşımı. Üçüncü oturumda üyeler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalıkların öfke, üzüntü gibi duygular hissetmelerine neden olduğunu ifade etmiş, ısınma oyununda ise sahnede ideal erkek ve ideal kadına ilişkin heykeller canlandırmışlardır. Toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığın, ideal rollere doğru bir değişimi tetiklediği düşünülmüştür. Aynı oturumda bir başka ısınma oyunu “yaşam ağacı” ile üyelerin kendi köklerini, becerilerini, yaşamındaki önemli değer ve kişileri görmeleri hedeflenmiş, paylaşımlarda özlem, korku, heyecan, gurur, yalnızlık, üzüntü gibi duygular ortaya çıkmış, oturum gevşeme egzersizi ile sonlandırılmıştır. Bir sonraki oturumda üyelerin kendilerini açmaya ilişkin sıkıntılar üzerinde ortaklaşması üzerine bu direnci kırmak amacıyla yapılan çalışmada aile ilişkileri ve çatışmaları gündeme gelmiştir. Kadınlık ve erkeklığe ilişkin toplumsal cinsiyet rollerini edindiğimiz toplumun birimlerinden biri olan anne-baba ilişkileri, beşinci oturumda “otorite heykeli” ve “anne-babalar konuşuyor” oyunları ile sahnede çalışılmış, üyeler hayatlarındaki otorite figürlerine, anne-babalarına duygularını ve kendilerini ifade etme şansı bulmuşlardır. Rol geribildirimi ve paylaşımlarda da üyeler ebeveynlerine karşı öfkelerini, kırgınlıklarını dile getirmişlerdir. Grup sürecinin değerlendirildiği son oturumda üyeler grupta duygularına ilişkin farkındalık kazandıklarını, duygularını ifade etme şansı bulduklarını, anlaşılmiş hissettiklerini, farkındalıklarının aile ilişkilerine olumlu yönde yansımaları olduğunu ifade etmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Butler (2009) toplumsal cinsiyet kavramının eril ve dişilin üretilmesi ve normalleştirilmesindeki rolüne vurgu yapmaktadır. Ancak bu ikili hale uymayan toplumsal cinsiyet aralıklarının olduğunu ve bu toplumsal cinsiyet biçimlerinin de görülmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışmada heteroseksüel ikilik üzerinden kadınlık ve erkeklik üzerine bir toplumsal cinsiyet çalışması yürütülmüş; grup üyelerinin kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin farkındalık kazanmaları, üyelerin kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin rol repertuvarlarını zenginleştirmeleri, kadınlık ve erkeklığe ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin edinilme sürecinde önemli birimlerden biri olan anne-baba ilişkilerinin çalışılması ile toplumsal cinsiyetin diğer permütasyonlarının da toplumsal cinsiyet olgusundan ne ölçüde etkilendiği sorusunun önü açılarak sonraki araştırmalar için yol açması umut edilmiştir.

Yürütülen araştırmada psikodrama grup çalışması sonrasında katılımcıların toplumsal cinsiyet puanları üzerinde anlamlı farklılık oluştuğu bulunmuştur. Uygulanan grup çalışmasının katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin algılarında değişim oluşturduğu söylenebilir. Grup oturumları esnasında katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin sorgulayışlarının başladığı, bunun üzerine düşünmeye başladıkları ve farkındalıklarının arttığı uygulanan ölçek sonuçları, süreç analizi ve açık uçlu soruya verilen cevaplarda görülmüştür. Çalışma sonrası kadın ve erkek hakkının farklılaşıp farklılaşmadığı sorusunu pek çok katılımcı insan temelinde ele almış, bazı katılımcılar toplumsal cinsiyet rollerinde kadının toplumsal süreçte yaşadığı eşitsizliğe vurgu yapmış ve bu hakların korunması gerektiğini belirtmişlerdir. İki erkek katılımcı ise kadın ve erkeğin fizyolojik farklılığına dayandırarak kadınları erkekler tarafından korunması gereken kırılgan canlılar olarak nitelemiştir. Kısmen sorgulayışları başlasa da erkek cinsiyeti üzerinden kadının korunması gerektiği düşüncesi ve bunu kendi görevleri olarak algılamalarında bir kırılma yaşanmadığı görülmektedir. Kadının toplumdaki yerinin zayıf, korunmasız gibi nitelemelerle belirlenmesi; kadına bakış açısını doğrudan şekillendirmesinin yanında kadının kendisine ilişkin algısını da olumsuz etkilemektedir (Rosenfield, 1999; Sanford ve Donovan, 1999). Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın (2007) tarafından üniversite öğrencileri ile toplumsal cinsiyet üzerine yürütülen araştırmada öğrencilerin, iş, evlilik, aile ve sosyal yaşam alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen bir bakış açısına sahip olduğu bulgularmıştır. Aslan (2015) tarafından öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarını ortaya koymak amacıyla yürütülen araştırmada da katılımcıların yarıya yakınının kadını zayıf ve hassas, %20’ye yakınının ise erkeği koruyucu olarak tanımladıkları görülmüştür. Benzer biçimde bu araştırmada da “eşit değil” ana temasında görüldüğü üzere, kadının erkek tarafından korunması

gerektiği algısı ortaya çıkmıştır. Bu algının sosyalizasyon sürecinde erkeğe ve kadına ilişkin kalıp yargıların bir ürünü olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beslediği düşünülmektedir.

Kadın ve erkek arasındaki farklı özelliklerin, rollerin ve sorumlulukların uzun yıllar boyunca -ve belki de hala- doğuştan geldiğine, yani biyolojik olduğuna, inanılmakla birlikte (Bhasin, 2003; Fine, 2017), toplumsal cinsiyet kavramının içi yaşanan zaman, coğrafya ve kültüre göre farklı bir biçimde doldurulmuştur (Ecevit, 2003; Scott, 2013). Toplumsal cinsiyetin bu değişken özelliği, ifade ettiği görev, rol ve sorumlulukların, kültürel ve toplumsal olarak inşa edildiğini göstermektedir (Bhasin, 2003; Butler, 2016; Scott, 2013). Bu doğrultuda kadınların yumuşak, nazik, anlayışlı, fiziksel olarak çekici olmaları, itaat etmeleri ve ev işlerini yapmaları; erkeklerin ise güçlü, otoriter, mantıklı, cesur, rekabetçi ve karar alıcı olmaları beklenmektedir (Bhasin, 2003; Bora, 2008; Günindi Ersöz, 2016). Son 30 yılda ciddi toplumsal değişimlere rağmen, heteroseksüel ailelerde, ev içi işlerin ve ebeveynlik yükünün çoğu hala büyük oranda kadınların sorumluluğunda görülmektedir (Clarke ve Braun, 2012). Ergöl, Koç, Eroğlu ve Taşkın (2012) 291 araştırma görevlisi kadınla yaptıkları çalışmada yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, ev temizlemek gibi ev işlerinin, kadınlar tarafından yapıldığını, ancak eşlerin ve bir yardımcıının da ev işlerine katıldığı sonucunu bulmuşlardır. Erkekler eskisine kıyasla ev içi emek ve çocuk bakımı ile ilgili iş bölümünde daha fazla rol üstlenmekle birlikte sundukları katkı hem kendileri hem de diğerleri tarafından destek/yardım olarak değerlendirilmektedir. Bu da kadınların ve erkeklerin yaşamlarının farklı beklentiler ve fırsatlar tarafından şekillendirilmeye devam ettiğini göstermektedir (Clarke ve Braun, 2012). Psikodrama grup çalışmasının kalıp yargılar ve verili rolleri sorgulama açısından “eşit” ana teması ve süreç analizine bakıldığında katılımcılarda farkındalık sağladığı görülmektedir. Süreç analizi bütün olarak değerlendirildiğinde grup çalışmasının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazandırmanın yanı sıra bu rol kalıplarını değiştirme motivasyonu kattığı görülmektedir. Bir kadın üyenin “Umut hissettim. Tabuları kırabilirim. Erkeğe atfedilen işleri yapabiliyorum. Normalin dışındaki şeyleri sergiledik. Doğru olanı ortaya koymaya çalıştık, cinsiyetin dışına çıktık, insaniyet boyutuna geçtik.” paylaşımı bu görüşü destekler niteliktedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı her iki cinsin kaynak, fırsat ve hizmetlere eşit ulaşımı ve yararlanması olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1998; Demirel, 2007). İkili cinsiyet formu açısından bakıldığında kadınların belirtilen alanlara ulaşımının oldukça düşük olduğu görülmektedir (WHO, 1998). 0-18 Yaş Aile Eğitimi Programı'nın incelendiği Günaydın (2011) tarafından yürütülen çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Yürütülen pek çok ulusal ve uluslararası çalışmalara karşın toplumsal anlamda gerçekleşen yavaş değişimin yürütülen politikalar ve uygulamalar ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Grup çalışması yapılan öğrencilerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğrencileri olması ve bu öğrencilerin ulaşacakları alanlar göz önüne alındığında üniversite müfredatında, üniversite içi kulüp çalışmalarında, düzenlenecek bilimsel toplantılarda toplumsal cinsiyete ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılmasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları değerlendirildiğinde çalışmada 10 katılımcıdan sadece 3'ü erkektir. Bu açıdan hem katılımcıların toplam sayısı hem de erkeklerin sayısı bir sınırlama oluşturmaktadır. Katılımcıların benzer sosyal ortamı paylaşmaları da grup sürecinde kendilerini açmalarına bir sınırlama getirmiş olabilir. Ayrıca araştırma, metropol bir şehirde yaşayan ve bilinen bir üniversitede okuyan bir grup öğrenci ile yapılmıştır. Türkiye'de bir metropolde yaşamak ve bir metropol üniversitesinde okumak, bireyler için zengin bir sosyal altyapı sağlamaktadır. Bu çalışmanın hem cinsiyet dağılımı hem sosyo-ekonomik açıdan homojen gruplarda ve daha küçük şehirlerde uygulanmasının, daha küçük bir sosyal çevrede yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet algılarında fark yaratacağı düşünülmektedir.

References

- Akarçay, D., Koçak Uyaroğlu, A. ve Başer, D. (2015). Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet kavramının sağlık üzerine etkilerine ilişkin görüşleri [Views of students in Faculty of Health Sciences about the effects of gender on health]. G. Ağrıdağ (Ed.), *Türkiye’de ve Dünyada kadın araştırmaları içinde* (s.112-116). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri [The concept of gender and its health effects]. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 73-82.
- Alptekin, G. (2016). Kadınlarda üstbenlik gelişimi [Superego development in women]. *Psikanaliz yazıları: Psikanaliz ve kadınlık* (3. Baskı) içinde (s. 17-33). İstanbul: Bağlam Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2001).
- Altınay, D. (2003). *Psikodrama 400 ısınma oyunu ve yardımcı teknik* [Psychodrama 400 warm-up games and auxiliary technique]. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Altınova, H. H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması [The validity and reliability of Perception of Gender Scale]. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22.
- Aslan, G. (2015). Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin metaforik bir çözümleme [A metaphoric analysis regarding gender perceptions of preservice teachers]. *Eğitim ve Bilim*, 40(181).
- Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı 2008-2013* [Gender equality national action plan 2018-2013]. Ankara: Başbakanlık KSGM Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet “bize yüklenen roller”* [Understanding gender]. (K. Ay, Çev.) İstanbul: Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bora, A. (2008). *Sivil toplum kuruluşları için toplumsal cinsiyet rehberi* [Gender guide for civil society organizations]. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık [Gender-based discrimination]. K. Çayır, & M. Ayan Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 175-187). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora, A. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitliği [Gender mainstreaming]. Y. Temüroğlu Sundur (Ed.), *Aile içi şiddetle mücadele projesi sağlık çalışanları eğitimi katılımcı kitabı* içinde (s. 13-24). Ankara.
- Bora, A., ve Üstün, İ. (2005). *“Sıcak aile ortamı” demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler* [“Warm family atmosphere” women and men in the democratization process]. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Butler, J. (2009). *Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri* [Gender regulations]. Cogito: Feminizm, 58, 73-91.
- Clarke, V. ve Braun, V. (2012). Toplumsal Cinsiyet [Gender]. D. Fox, I. Prilleltensky, & S. Austin (Ed.), *Eleştirel Psikoloji* (1. Baskı) içinde (s. 306-328), (G. Öztürk, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demirel, S., 2007. *Toplumsal cinsiyet* [Gender]. L. Taşkın, (Ed.), *Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği* (8. baskı) içinde (s. 29–34). Ankara: Sistem Ofset Matbaacılık.
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış [General overview of gender inequalities]. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Dökmen, Ü. (2017). *Sosyometri ve psikodrama* [Sociometry and psychodrama] (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? [How can the relationship between gender and poverty be found? How can this relationship be worked?] *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Erdol, T. A. (2017). *Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi* [Developing, implementing and evaluating of gender equality curriculum]. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2012). Türkiye’de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler [Encountered difficulties of female research assistants at domestic and business life in Turkey]. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 43-49.
- Fine, C. (2017). *Toplumsal cinsiyet yanılsamaları: Zihnimiz, toplum ve nörocinsiyetçilik nasıl fark yaratıyor?* [Delusions of gender: How our minds, society, and neurosexism create difference?] (2. Baskı). (K. Tanrıyar, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2010).
- Günaydın, A. (2011). *The construction of gender roles and motherhood: the case of “the family education program for ages 0-18”*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* [Gender sociology] (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gürey, B. (2017). *Sosyal hizmet uzmanı adaylarıyla yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarında yaratıcı drama yönteminin kullanılması* [Use of creative drama method in gender studies conducted with social service specialist candidates]. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Kinsler, A. E. (2010). *Motherhood and feminism*. Seal Studies.
- Özbek, A., & Leutz, G. (2011). *Psikodrama grup terapisinde sahnesel etkileşim J.L.Moreno’ya göre psikodrama* [Psychodrama stage interaction in group therapy psychodrama according to J.L.Moreno] (3. Baskı). Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1987).
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı [Patriarchy, gender and women’s participation in working life]. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özdemir Yılmaz, E. (2019). *Sosyal bilgiler dersi ile bütünleştirilmiş toplumsal cinsiyet temelli etkinliklerin toplumsal cinsiyete dayalı meslek seçimine yönelik tutumlara etkisi* [The effect of social studies integrated social gender based activities on attitudes towards social gender selection]. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
- Rosenfield, S. (1999). Splitting the difference: gender, the self, and mental health. In C. S. Aneshensel, & J. C. Phelan (Eds.). *Handbook of sociology and mental health* (pp. 209-224). New York: Kluwer Academic.
- Sanford, L. T. ve Donovan, M. E. (1999). *Kadınlar ve benlik saygısı* [Women and self-esteem] (1. Basım). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Savaş, G. (2018). Türkiye’de yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği algısı [Gender (in) equality perception of individuals living in Turkey]. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 101-121.
- Scott, J. W. (2013). Toplumsal cinsiyet: Faydalı bir tarihsel analiz kategorisi [Gender: A useful category of historical analysis]. J. W. Scott, *Feminist tarihin peşinde* (1. Baskı) içinde (s. 61-104), (D. Demirler, & F. Dinçer, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1986).
- Türk, H. B. (2007). *Eril tahakkümü yeniden düşünmek: erkeklik çalışmaları için bir imkân olarak Pierre Bourdieu* [Rethinking masculine domination: Pierre Bourdieu as an opportunity for masculinity studies]. Sosyal Bilimlerde Açılımlar Konferansı.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). Cinsiyet ve okuryazarlık durumuna göre nüfus, 2008-2018 [Population by gender and literacy 2008-2018]. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 adresinden 08/12/2019 tarihinde alınmıştır.
- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları [Perception of and views on gender roles of senior students enrolled at Kafkas University]. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 14(2), 26-38.

- World Health Organization, (1998). *Gender and health*, Technical paper. Switzerland, pp. 5-20.
- Yıldırım, H. ve Şimşek, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* [Qualitative research methods in the social sciences] (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtal, F. ve Bulut, M. S. (2015). Evdeki görev ve sorumlulukların cinsiyete göre değerlendirilmesi: Çocukların görüşleri [Evaluation of household labors according to gender: Children's views]. G. Ağrıdağ (Ed.), *Türkiye'de ve Dünyada kadın araştırmaları içinde* (s. 215-221). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ ve Çavlin, A. (2015). Kadına yönelik şiddet yaygınlığı [Prevalence of violence against women]. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüleri Müdürlüğü, *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* içinde (s.81-122). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- Zeybekoğlu, Ö. (2010). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Türk toplumunun erkeklik algısı [The Turkish perception of masculinity within the context of gender roles]. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3(1), 1-14.